

De danske Obelitz'ers Forhold til Pommern.

Af Eifer Nystrom.

I »Biogr. Efterretninger om Peter Munthe Bruns og Ane Munchs Slægt« findes bl. a. en Udsigt over Baltzers Gebhard v. Obelitz's Liv fra det Tidspunkt, da han under Svenskekrigen som en ung Mand kom til Danmark, indtil han 1707 døde paa den jydsk Herregaard Aabjerg. En Ligpræken, der her er aftrykt, men ogsaa benyttet andet Steds, fortæller om hans ret eventyrlige Ungdomsliv; hvorledes hans Fader Baltzer von Obelitz til Duwendick og Millienhagen, pommersk Adelsmand, døde fra ham, mens han endnu var et Barn, og hvorledes Moder og Søn under de paafølgende Krigsuroligheder maatte søge Beskyttelse hos Slægtninge; hvorledes han blev Livpage hos Grev Yxkyll, var med ved Krakaus Belejring og sluttelig sammen med senere Generalmajor S. v. Bibow kom til Fyn, der netop var i de svenskes Besiddelse. Her synes han at have gjort Kur til en ikke helt ung Adelsfrøken, men uden at have Lykken med sig; kom endelig til Jylland som Kornet i de danske Tropper og havde en Tid lang Kvarter i Lemvig. Han lærte her at kende Fru Maren Skram, salig Hartvig Hvitfeldts, til Rammegaard og holdt Bryllup med hende i Pinsen 1660¹⁾; Bruden maa have været en Dame paa tresindstyve Aar, Brudgommen en Yngling paa omkring de tyve.

Videre fortælles — støttet til andre Kilder — om hans Liv paa Rammegaard med sin Hustru og to andre gamle Damer, Svigerinden Elle Skram og Jomfru Alhed Pol, et Søkendebarn til Fru Maren. De synes at have gjort alt for at Livet kunde forme sig behageligt for den unge Obelitz, og da Alhed Pol var død, blev han lovformeligt indsat som Arving til Rammegaard. Hustruen døde i 1673 og Jomfru Elle formodentlig kort efter.

Baltzer Obelitz blev nu Eneer af Rammegaard og giftede sig anden Gang 1677 med Jytte Gyldenstjerne; to Sønner døde smaa, men en Datter voksede til og ægtede en Søn af gamle Christen Linde, den bekendte jydsk Rigmand og Godsbesidder. I 1682 bortmageskiftede han Rammegaard for Aabjerg og en Del Aar efter (1690) mistede han Jytte Gyldenstjerne. I den følgende Tid synes Baltzer Obelitz at have siddet smaat i det; tretten Aar efter sin anden Hustrus Død indgik han derefter, i en Alder af over 60 Aar, for tredje Gang Ægteskab (1703), ligeledes med en Ætling af den

¹⁾ Aaret er næppe rigtigt. Lemvig Kirkebog har som Bryllupsdag 6. Juni 1661 (jvfr. Adelsaarbogen 1892).

gamle danske Adel, Ide Juel. Hun fødte ham en Søn, som blev Stamfader til den nulevende Slægt, der naturaliseredes som dansk Adel 1876. Slægtens Vaaben er i Grundtrækkene overensstemmende med det Segl, Baltzer v. Obelitz førte: en staaende Glente med udslagne Vinger. Men selv mellem de Seglaftryk, der foreligger fra hans unge Dage og fra hans Alderdom, er der væsentlige Forskelligheder, og med det gamle pommerske Slægtsvaaben — en udfoldet Paafuglevifte — er der slet ingen Lighedspunkter.

Ligprækenens Udsagn om, at Baltzer Gebhard v. Obelitz var af den pommerske Slægt, turde derfor ikke umiddelbart staa til Troende, og i den nævnte Bog er denne Paastand heller ikke udtrykkelig fremsat. Dette Punkt trængte til nærmere Belysning, og da jeg i Sommeren 1911 i anden Anledning var paa Rejse til nogle tyske Arkiver, fik jeg samtidig Lejlighed til at aflægge et Besøg i Stettin og i det derværende prøjsiske Statsarkiv at undersøge Sagen nærmere.

De pommerske Obelitz'er er en gammel uradelig Slægt, der kan eftervises allerede i det trettende Aarhundrede¹⁾. I 1444 levede to Personer af Navnet Henrik Obelitz, Fader og Søn, der førte forskelligt Vaaben²⁾; muligvis er det dog blot Hjerteskjoldet og Hjelmtegnet af det samme Segl, der paa den Maade er delt mellem Fader og Søn for at markere, hvem det var, der beseglede, da det ellers paa Grund af Navneligheden var umuligt. I det ene af disse Segl er en Vievandskost ell. lign., der senere har udviklet sig til noget i Retning af en Paafuglevifte. Allerede i det fjortende Aarhundrede er Slægten knyttet til Steinfeld og i 1524, Onsdagen efter Divisio apostolorum (20. Juli), fik Henrich og Vicke Obelitz af de pommerske Hertuger Konfirmation paa en Del Lensgods, nemlig syv Gaarde i Wüstenhagen, syv Gaarde i Millienhagen, tre Gaarde i Duvendick, syv Gaarde i Obelitz³⁾ foruden en halv Gaard i Zansebuhr-Felde og deres Rettighed i Steinfeld, »so ere voreldern, milder gedechnus, up se geervet und so betanher quitest und frijgest beseten, gebuket und inne geha[b]t«. Lensbrevet er indført i den originale Registrant, der findes i Statsarkivet i Stettin.⁴⁾ Godserne synes siden at være delt mellem forskellige Medlemmer af Familien.

¹⁾ Jvfr. Kneschke, Deutsches Adels-Lexikon; her udtales den Formodning, at Slægten er uddød i Danmark i Beg. af det 18. Aarh.

²⁾ Bagmihl, Pommersches Wappenbuch, Stettin 1846, II; jvfr. Allg. geistl. Urk. Nr. 90 (i Statsark. i Stettin) og den nedenfor citerede Micraëlii Krønike.

³⁾ Hedder nu Oebelitz, og saaledes kaldes ogsaa Familien i pommerske Arkivsager fra det attende Aarhundrede. De fleste af de nævnte Lokalteter er endnu Riddergodser.

⁴⁾ Registrant over Lensbreve, Tit. 45, Nr. 3, Fol. 1; jvfr. RA. Geneal. herald. Selskabs Specialia: Obelitz.

I 1551 fik saaledes Reimar og Vicke Obelitz til Obelitz og Duvendick samt Reimar Obelitz til Millienhagen beseglede Breve paa deres Len¹⁾, og det ses, at den sidstnævnte Reimar Obelitz endnu i 1590erne sad paa Millienhagen²⁾. Endvidere foreligger bl. a. en Konsens af Hertug Bugislav, dateret 19. Jan. 1601, paa et Gælds brev paa 200 Gylden, udstedt af Reimar Obelitz den ældre og hans Sønner, Johan, Hemming og Baltzer, mod Pant i nogle Agre, de har liggende paa Zansebuhr-Felde³⁾. Den her nævnte Reimar og Baltzer er efter alt at dømme Farfader og Fader til den jyske Herremand, Baltzer Gebhard v. Obelitz, der skal være født paa Millienhagen, og Navnene genfindes ogsaa i den Anetavle, der indeholdes i den tidligere nævnte Ligprædiken. Faderen synes at være død før 1651, thi dette Aar fik Baltzer Gebhard, endnu kun et Barn, Konfirmation paa de fædrene Len, der stod under Formynderskab; ogsaa heri er Ligprædiken overensstemmende med de virkelige Forhold. Endelig fremgaar det tydeligt af en hel Række Aktstykker⁴⁾, at han virkelig var Ætling af den gamle pommerske Slægt, endogsaa den sidste Mand, saa at den her i Landet levende Familie af dette Navn virkelig er en direkte — og den eneste — Fortsættelse af den pommerske Adelsslægt. I det efterfølgende skal da fortælles, hvorledes Familien blev af med sine gamle Arvelen, som den, efter at være kommet her til Landet, i en lang Aarrække stræbte at komme i Besiddelse af.

I Trediveaarskrigen led Godserne stærkt og blev efterhaanden saa forgældede, at de Obelitz'ske Formyndere i 1645 maatte anholde om Proclamata ad liquidandum. Omkring 1663, da den svenske Konge havde nedsat en Kommission til Ordning af de pommerske Forhold, udgik et Edikt, hvorefter den gamle Adel havde at producere sine Lensbreve og andre Dokumenter for Kancelliet i Wolgast, men da Obelitz, der anføres som Arvebesidder baade til Obelitz og Millienhagen, Duvendick og Wüstenhagen, paa dette Tidspunkt som nygift Ægtemand sad velforvaret paa en afsides vestjydsk Herregaard, maatte han give Afkald paa personlig at gøre sine Rettigheder gældende. Hans befuldmægtigede mødte imidlertid frem og forklarede om sin Mandant, at da han ikke havde kunnet friste Livet ved sine øde Besiddelser i Pommern, var han traadt i svensk Tjeneste, men havde efter Fredens Slutning »ved en synderlig Styrelse fra oven« giftet sig i Danmark og slaaet sig ned der.

1) Statsark. i Stettin: Lehn-Registratur, Tit. 65, Nr. 50, Fol. 69; jvfr. Tit. 65, Nr. 98, og Tit. 66, Nr. 1.

2) Smstds.: Adelssachen N—Z, Fol. 405 (385).

3) Smstds.: Lehn-Registratur, Tit. 65, Nr. 13, Fol. 73 b.; jvfr. Adels-sachen.

4) I Statsark. i Stettin: Lensarchiv zu Stralsund, Feudelia, Familie von Oebelitz og Familie Bielke. Paa disse Aktstykker grunder den følgende Ud-vikling sig.

Formynderne var døde og han selv det sidste Skud paa den gamle Stamme; derfor var det vanskeligt at skaffe Beviser og Lensbreve, men der kunde sikkert fremdrages troværdige Arkivefterretninger. Obelitz's Lensret synes dog ikke at være bleven bestridt, men Konkurs-Processen, der havde været holdt svævende siden Fyrrerne, blev atter taget op 1665, og i Aarene 1672, 86 og 89 fulgte Prioritets-Dom, Taksation og sluttelig Distribution.

Baltzer Obelitz havde i Mellemtiden været to Gange i Pommern (i 1669 og 87) for at ordne sine Lenssager, og sidste Gang fik han dem for saa vidt ordnet, som, han fraskrev sig Arveretten. Gælden, der stammede fra hans Faders og Moders Tid, var saa stor, at han intet Haab havde om at tilfredsstille Kreditorerne, og en af dem, Gottfried Kathe, Borger i Stralsund og Oldermænd for Kræmmerkompagniet, fik derfor baade Godser og Arveret overdraget mod en Afstaaelsessum. Det Dokument, Obelitz udstedte i den Anledning, var dateret Stralsund 9. Juni 1687.

Godserne blev nu bragt paa Fode. Kreditorerne udløstes, og Konkurs-Processen førtes til Afslutning; de tilgroede Agre rensedes ud, Husene byggedes op og der skaffedes Folk og Besætning, men efter at gamle Gottfried Kathe var død 1698, blev der et stort Postyr om den fremtidige Besiddelse. Da Overdragelsen ikke var bleven konsenteret eller konfirmeret af Lensherren, betragtedes Kathe blot som Obelitz's befuldmægtigede Bestyrer, og det kom til langvarige Processer. Som naturligt var vilde Arvingerne ikke gaa frivilligt fra de Ejendomme, der nu var forbedret og bragt i Stand, saa meget mere som deres Fader i 1692 — under Navnet von Kathen — var optaget i den svenske Adelsstand¹⁾, netop for at være i Stand til at overtage Lensretten, som Karl XII iøvrigt 1699 skulde have givet Sønnerne Løfte paa. Mod Obelitz, der synes at have besværet sig over, at han var bleven narret, rejstes der Fiskalsag »in puncto neglecto renovationis investituræ et privationis feudis. Han havde ikke indfundet sig ved Hyldingen Aar 1700, indstævnedes derfor 1702 for at svare til de Klager, der rettedes mod ham, og indsendte ogsaa Aaret efter sin Lensed skriftlig. Advocatus Fisci lod sig dog ikke nøje hermed, og Sønnen blev efter Faderens Død indstævnet i samme Anledning 1709, men efterkom ikke Stævningen alene af den Grund, at han endnu var et lille Barh. Og Stridighederne om de Obelitz'ske Godser i Pommern stod endnu paa i mange Aar.

I 1722 henvendte imidlertid en prøjsisk Adelsmand sig til den svenske Konge om Tilladelse til at overtage Lenene mod at udløse Kreditorerne; Lenene betragtedes nu som forfaldne til Kronen,

¹⁾ Jvfr. Anreps Ättar-Taflor, II.

og han synes at have faaet dem, men ikke beholdt dem længe. Thi Kong Frederik af Sverig overdrog dem under 27. Juni 1724 til Grev Thure Gabriel Bielke, da de, som det hedder i Brevet, »durch den Abgang der Oebelitz'schen familie zu unserer gnädigsten disposition als ein eröffnetes lehn anheimgefallen«. Dermed var Lenene faktisk gaaet ud af Familien Obelitz, og for Kathens Arvinger, der stadig besværede sig, var der endnu mindre at stille op. For den nye Lensmand har det aabenbart været en blot og bar Finansoperation; han opholdt sig i Göteborg, aflagde Lensed ved en Mandatarius 1725, og faa Aar efter (ca. 1728) overdrog han — med den pommerske Regerings Billigelse — Ejendommene til en Kaptajn von Elvers. Bielke fik dog kun Obelitz og Millienhagen, men med de andre Dele af Lenet gik det paa samme Maade; Wüstenhagen skænkedes til en Oberst v. Jäger, og de øvrige Pertinentier kom i andre Adelsmænds Besiddelse.

Ti Aar efter, i 1738, da den gamle Obelitz forlængst var død, forsøgte hans eneste Søn (af hans tredje Ægteskab med Ide Juel), Balthasar Obelitz, som paa dette Tidspunkt var Drabant i dansk Tjeneste¹⁾, at komme i Besiddelse af de gamle Familielen²⁾. Hans Fader havde afgivet skriftlig Fuldmagt til at æske Lenene og haft den bedste Vilje til at rejse til Pommern og gøre sin Ret gældende, men legemlig Svaghed havde hindret ham deri, og sluttelig var han død uden at faa sit Forehavende sat i Værk. Sagen var derefter gaaet i Glemme, indtil Moderen døde, og Sønnen, som var kommen til Skels Aar og Alder, havde paa Grundlag af efterladte Brevskaber faaet Kundskab om sin Lensret, der ogsaa fremgik af *Chronica Micraelii*³⁾, og som han ikke mente at burde give Slip paa. Da han ikke havde Raad til at inlade sig i Proces, og Tjenesten hindrede ham i at gøre Rejsen derved, bad han den danske Konge om at gøre sin Indflydelse gældende hos Kongen af Sverig og skaffe ham *restitutio in integrum*, saa han atter kunde komme i Besiddelse af sine fædrene Len.

Gesandten i Stockholm, Grev Lynar, fik virkelig Ordre til at støtte Andragendet, men den svenske Regering i Stralsund stillede sig afvisende, og som Forholdene havde udviklet sig, kunde den næppe gøre andet. Den unge Obelitz havde helt forglemt at anføre sin Faders Navn, hvad der maatte se mistænkeligt ud, men des-

¹⁾ Han var født 1705, blev Premierløjtnant 1734 og fik Afsked 1736; Aaret efter blev han atter ansat i Drabantgarden og naaede at blive Major. Død 1769. (se iøvrigt Hirsch's Danske og norske Officerer. KBK.). En Søn af ham var den bekendte retslærde Balthazar Gebhard v. O. (1728—1806).

²⁾ Statsark. i Stettin, anf. Akter, jvfr. RA. Tyske Kanc. U. A. Ausländische Privatsachen, Litr. O.

³⁾ Joh. Micraelii, *Altes Pommerland*, Stettin 1640, S. 510.

uden hævdedes det, at i Tiden 1700—22 havde overhovedet ingen af Familien Obelitz meldt sig ved Landshyldingerne eller angivet sig til Lensæskening (Lehn-Muthung), og selv om han kunde godtgøre sin Herkomst og legitimere sin Lensret, var Retten dog fortabt, fordi Lenene som vakante forlængst var givet bort til andre. Han fik altsaa blot en Bekræftelse paa, at Retten til de vidtstrakte Ejendomme var tabt for stedse.
